

Aktionsforskning i praktiken

Erika Löfström & Linn Areskoug

Reviderad upplaga 2020

(Den här texten är en redigerad version av Löfström, E. 2011. Handbok för aktionsforskning. Eduko. ISBN 978-9949-481-12-5 publicerad på engelska under titeln Taking action into research! Guide to Action Research och på estniska under titeln Tegevusuuringu käsiraamat).

Introduktion	2
Vad är aktionsforskning?	2
Den praktiserande forskaren	3
Den reflekterande utövaren	4
Skriva en reflektionsdagbok för aktionsforskning	5
Aktionsforskningsprocessen	7
Forskningsobjektet och forskningsfrågor	10
Identifiera ditt ämne	10
Utarbeta forskningsfrågorna	12
Tänka på vad du vill uppnå med dina studier	13
Planera din tid	14
Aktionsforskningsplanen	15
Forskningsmetod och datainsamling i aktionsforskning	17
Intervjuer	18
Observation	19
Reliabilitet och validitet inom aktionsforskning	20
Etik inom aktionsforskning	21
Utvärdering av aktionsforskning	24
Litteraturförslag	26
Tack	27
Referenser	28

Introduktion

Syftet med det här materialet är att ge en översikt över aktionsforskning till studerande som överväger att använda den här metoden i ett forskningsarbete, såsom i en kandidatuppsats eller i en magisteravhandling. Även om den primära målgruppen är lärarstuderande som gör ett forskningsprojekt för sina studier fungerar det också som referens för handledare till studerande som forskar inom sin utbildning.

Syftet med det här materialet är:

- Att studerande ska få en förståelse för vad aktionsforskning är, inklusive forskningsprocessen, variation av data, datainsamling och analysmetoder som kan användas samt etiska aspekter och utvärdering av aktionsforskning.
- Att studerande ska bli intresserade av att använda sig av aktionsforskning, ha en grundläggande förståelse för hur man börjar bygga upp en aktionsforskningsplan och börja implementera metoden.
- Att handledare ska få förståelse för aktionsforskningens natur och viktiga element även om de inte själva har använt sig av det här tillvägagångssättet och känna sig bekväma med att handleda studerande genom processen.

Utöver det här materialet rekommenderas läsare att konsultera ytterligare litteratur om aktionsforskning för att skapa sig en gedigen grund. Förslag till läsning finns i slutet av handboken.

Vad är aktionsforskning?

Aktionsforskning involverar studier av sociala situationer som utförs av utövare i syfte att förbättra kvaliteten på handlingar, aktiviteter eller praxis (se Kemmis & McTaggart, 1988; Carr & Kemmis, 1986; Hopkins, 1993). Detta innebär att aktionsforskning uppkommer från praktiska frågor eller utmaningar i daglig praxis på arbetet. Aktionsforskning strävar efter att utveckla praxisen och individerna som utövar aktionsforskning är ofta professionella eller utbildar sig till professionella inom sitt forskningsområde, t.ex. lärare i skolor och lärarstuderande. Aktionsforskning är i grunden en reflektiv forskningsmetod där forskaren/den professionella uppriktigt granskar sin egen praxis med avsikt att utveckla denna praxis. I den här processen öppnas den professionella identiteten upp för forskaren/den professionella.

Utgångspunkten för aktionsforskning är vanligtvis observationen av en händelse, ett frustrerande möte, en förbryllande händelse, erkännandet av ett otillfredsställande resultat, brist på kompetens för att lösa ett problem eller en önskan om större förståelse för en situation. Aktionsforskning är en akademisk undersökning, men snarare än en metod är det ett tillvägagångssätt för forskning som kan involvera användning av en mängd olika metoder. Samma principer om att vara systematisk och rigorös som gäller för akademisk undersökning gäller i allmänhet också för aktionsforskning.

Det som skiljer aktionsforskning från andra typer av tillvägagångssätt är dess nära koppling till praktisk tillämpning. Medan forskare i allmänhet arbetar med att tillämpa forskningsresultat efter avslutad forskning tillämpar aktionsforskare den nya kunskapen som uppkommer genom forskningen under forskningsprocessen. Tillämpningen av forskningsresultat ingår därmed i processen och tillämpningen kan ses som ett resultat av forskningen. Aktionsforskarens "motto" skulle kunna myntas med ett citat av Lewin (1946, 34): "Research that produces nothing but books will not suffice" (fritt översatt: forskning som inte genererar annat än böcker räcker inte).

Den praktiserande forskaren

En annan aspekt, utöver det som hänför sig till tillämpning, som skiljer aktionsforskning från andra metoder inom utbildningsforskning är forskarens roll. Inom aktionsforskning är forskaren huvudsakligen en *praktiserande* forskare. Detta innebär någon som (Ryhammar, 1989):

- studerar lokal praxis i ett bekant sammanhang, t.ex. egen skola eller klass,
- strävar efter rättfärdigande och bemyndigande av lokala dagliga aktiviteter genom evidens och inte åsikt,
- ägnar sig åt ständig reflektion,
- skaffar sig auktoritet i det egna arbetet genom att ta ansvar för att bidra med nya insikter till den allmänna kunskapsbasen,
- utvecklar det professionella kunskapsorganet för att öka yrkesfärdigheten på fältet, t.ex. inom undervisning.

Dessa egenskaper gör aktionsforskarens roll en aning annorlunda i jämförelse med den pedagogiska forskarens som studerar andra människors handlingar snarare än sina egna handlingar. Att skaffa auktoritet i sitt arbete eller höja nivån av professionalism inom sitt område ligger i allmänhet inte i fokus för utbildningsforskningen även om delar av dessa ingår. Utbildningsforskare är inriktade på att förbättra praxisen i ett större samhälle (forskarsamhällen, skolor och lärare i skolor mer allmänt), medan praktiserande forskare ofta verkar på en mikro- eller mesonivå vilket innebär att fokus ligger på den egna praxisen, den egna skolan eller det egna disciplinära området (jfr. Norton, 2009).

Det här har konsekvenser för vad som i första hand styr valen i forskningen; är det forskningsdesign (utbildningsforskning) eller är det implementering (aktionsforskning)? Utbildningsforskare är ofta i första hand metodiker och teoretiker anställda vid forskningsinstitut. Detta innebär att de ofta, men inte alltid, är mer fristående från innehållet de undersöker än vad aktionsforskare är. Aktionsforskare är väldigt involverade i de metoder som de forskar om och utvecklar. Fördelen med aktionsforskning är alltså en djupgående kunskap om den lokala kulturen och ett perspektiv över den lokala utövarens dagliga arbete och dess problem. Samtidigt kan det vara utmanande att upprätthålla objektivitet och

identifiera sådant som tas för givet (Ryhammar, 1989). Ett reflektivt förhållningssätt är därför nyckeln (t.ex. Kember, 2000).

Aktionsforskning kan övervägas i så gott som alla skolsammanhang där forskning är möjlig. Men om du inte får stöd av skolledare och inte hittar någon att samarbeta med i lärarkåren rekommenderas kanske inte aktionsforskning. Om du dessutom inte kan säkerställa att data kan hållas konfidentiella och att en tillräcklig nivå av pseudonymisering kan uppnås ska andra metoder övervägas. Precis som all annan forskning kräver aktionsforskning engagemang. Detta betonas inom aktionsforskning eftersom det finns en handling som ska implementeras, inte bara datainsamling. Det kan vara störande för undervisningen och inläringen om genomförandet av handlingen avbryts halvvägs. Därför är det nödvändigt att säkerställa att du har resurser för att engagera dig i projektet och att skolan stöder initiativet.

Den reflekterande utövaren

Utbildningsforskare vägleds av olika typer av kunskap, såsom metakunskap om lärande, teoretisk disciplinspecifik och pedagogisk kunskap och den sociala och moraliska koden för läraryrket (Niemi & Jakku-Sihvonen, 2006). Dessa gäller även aktionsforskare som dessutom använder reflektion som en viktig kunskapskälla. Reflektion är en personlig process av målmedvetet tänkande om sin egen övertygelse och sitt beteende i förhållande till praxisen (jfr Schön, 1983). Reflektion är ett systematiskt och disciplinerat sätt att 'tänka på tänkandet'. I bästa fall resulterar reflektion i förändrade attityder och förändringar i den dagliga undervisningspraxisen. Reflektion innebär att ställa frågor om den dagliga undervisningspraxisen. Genom att ställa frågor, såsom "Varför sker det här så här?", "Hur reagerar jag och varför?", "Vad betyder det här för elevernas inläring?" och "Hur kan jag förändra min undervisning för att förbättra elevernas inläring?" når du kärnan av reflektionen. Då det här blir en rutinmässig praxis i din dagliga undervisning har du blivit en reflekterande utövare.

Till exempel inom undervisning har lärare föreställningar om vad bra undervisning är, hur elever lär sig eller vad en skola ska uppnå. Professionella lärare har en teoretisk förståelse för undervisning och inläring som informerar om deras praxis. Samtidigt utmanar och befäster praxisen den teoretiska förståelsen. Den reflekterande processen behövs för att formulera en personlig professionell teori i bruk för att vägleda det dagliga arbetet. Reflektion utgör bryggan för att skapa mening i praxisen genom teori men också för att ge teoretiska abstraktioner en förankring i den dagliga praxisen. Genom att ägna dig åt aktionsforskning praktiserar du en arbetsattityd och arbetsmetod som tillåter dig att inta handlingsfrihet i ditt (framtida) arbete som professionell lärare. Aktionsforskning tillhandahåller ett verktyg för att ta makten över yrket.

Skriva en reflektionsdagbok för aktionsforskning

Inom kvalitativ forskning är det vanligt att dokumentera observationer och erfarenheter samtidigt som man engagerar sig i forskningsprocessen. Etnografer för till exempel en fältdagbok. På samma sätt rekommenderas det att aktionsforskare för en fortgående loggbok, t.ex. en reflektionsdagbok, under hela processen. Reflektionsdagboken är ett verktyg som hjälper forskaren att identifiera och uttrycka sina egna uppfattningar om och tankar kring fenomenet som undersöks. Det här skrivverktyget hjälper till att strukturera, förtydliga och konceptualisera sitt eget tänkande. Samtidigt är det ett sätt att dokumentera forskningsprocessen. Reflekterande skrivande innebär att beskriva sina erfarenheter, observationer och att identifiera och analysera vad som sker i forskningsmiljön.

Sådant som kan dokumenteras i reflektionsdagboken för aktionsforskning är (Kember 2000):

- inledande reflektioner kring ämnet,
- planer,
- vidtagna åtgärder,
- observationer av effekterna eller konsekvenserna av åtgärderna,
- reflektioner över åtgärderna,
- emotionella reaktioner,
- frågor, exempel, fall, praktiska tillämpningsområden, tolkningar (med försiktighet),
- referenser till och anteckningar om relevant litteratur och stödande dokument som upptäckts.

De inledande reflektionerna i ämnet kan vara särskilt användbara för att greppa processen eftersom dessa gör det möjligt för forskaren/utövaren att återvända till startpunkten och förstå efterföljande val i ljuset av var man stod i början.

Förslag för att skriva en reflektionsdagbok för aktionsforskning

Avsätt regelbundna tider, till exempel 5–10 minuter i slutet av ett undervisningstillfälle, för att skriva ner observationer och erfarenheter i reflektionsdagboken.

Att skriva regelbundet hjälper dig att hålla i gång skrivrutinen och är till stor hjälp då du redovisar för val och händelser i processen i din forskningsrapport.

Skriv spontant, dvs. anteckna tankar som dyker upp i ditt huvud. Att i det här skedet sträva efter struktur och perfekta linjer kan ha en nedsatt effekt på skrivandet. Syftet är att dokumentera forskningsprocessen inklusive dina tankar, insikter och frågor så att du själv kan utveckla ditt förhållande till din forskning samt noggrant beskriva forskningen och dess process för publiken som kommer att läsa din forskningsrapport.

Fokusera på processen i ditt skrivande, det här är inte ännu den slutliga produkten.

Att skriva hela meningar innebär att skriva hela idéer. *Nyckelord* kan vara hjälpsamma för att snabbt dokumentera insikter eller tankar men senare kan det vara svårt att komma ihåg varför du tyckte att de här nyckelorden var viktiga.

Att ibland ändamålsenligt avsluta skrivandet med ytterligare några *öppna trådar* kan göra det enklare att ta upp skrivandet nästa gång du återvänder till din reflektionsdagbok.

Dela ditt skrivande med vänner och andra som kan vara intresserade av din forskning. Du kan även bjuda in vänner att dela sina insikter i er gemensamma dagbok. Detta ger er alla tillgång till varandras tankar. Att dela en dagbok eller en loggbok kan vara särskilt användbart om du genomför aktionsforskning tillsammans med en kollega och om båda implementerar samma aktivitet i sina respektive klasser. Den gemensamma dagboken är ett hjälpmedel för att dela erfarenheter medan processen dokumenteras. Även om du använder en delad reflektionsdagbok kan du fortfarande ha en personlig version för eget bruk i vilken du dokumenterar observationer och tankar som endast är till för ditt personliga bruk.

Medan forskningsrapporter vanligtvis följer en akademisk genre är det troligt att skrivandet blir mer intressant och motiverande för dig genom att *hålla en personlig touch* i hela reflektionsdagboken.

(jfr Boice, 1990; Lonka & Lonka, 1996).

Aktionsforskningsprocessen

En aktionsforskningsprocess innefattar flera sammanlänkade faser (jfr Kemmis & McTaggart, 1988; Carr & Kemmis, 1986; Hopkins, 1993; Kember, 2000).

Aktionsforskning börjar med att *identifiera* en utmaning i din arbetsmiljö eller professionella situation som förbryllar dig. Då idén tagit form kan du formulera en arbetshypotes om situationen. Förståelsen för forskningsfenomenet grundar sig i det här skedet väldigt mycket på aktionsforskarens egen praktiska teori eller teori i bruk. Genom att formulera din teori i bruk som lärare underlättar det dig att formulera ditt fokus och vägleder dig till relevant litteratur. Vikten av teorin i bruk innebär också att aktionsforskningen inte är ateoretisk till naturen men att teorins roll är annorlunda eftersom teorin initialt filtreras genom aktionsforskarens praktiska professionella förståelse.

Det är viktigt att identifiera vilken typ av uppfattningar du har om fenomenet som du ska studera. Vad tror du orsakar det? Varför? Kan något annat påverka situationen? Då du har identifierat en utmaning kan det hjälpa att tala med andra, inklusive dina vänner och kollegor och be om deras åsikter om utmaningen. Andra människors perspektiv kan hjälpa dig att utvidga din förståelse men de kan ha olika förståelser om utmaningen (för vissa kanske det inte ens är en utmaning!). Den här informationen är nödvändig för att planera projektet och utveckla en realistisk handlingsplan. I det här skedet bekantar sig även aktionsforskarna med tidigare forskning i ämnet.

Då du har utvidgat din förståelse för utmaningen eller situationen är nästa steg att *planera* vidtagandet av åtgärderna. Undervisning kan till exempel observeras och data samlas under klassrumsbesök, eller efteråt, beroende på projektets mål. Forskningsfrågorna kan avgöra hur data samlas in och det kan finnas tillfällen under datainsamlingen som påverkar forskningsfrågorna. Ofta vill man också känna till den grundläggande nivån och det kan till exempel vara användbart att kartlägga elevers nuvarande förståelse i ett ämne om man senare vill säga något om effektiviteten av undervisningsinterventionen. Man kan också vara intresserad av elevers erfarenheter under ett skolbaserat projekt som till exempel handlar om hållbar utveckling och i det fallet kan det vara viktigt att kontinuerligt samla in data.

Aktionsforskning har vanligtvis två eller flera faser av implementering och utveckling och de efterföljande faserna bygger på insikter från den första fasen. I det här skedet är det användbart att skilja på forskningsmetoder och metoder som används för att implementera åtgärden. Forskningsmetoden kan till exempel vara etnografisk observation, medan implementeringsmetoden kan vara samarbetande grupparbete i klassen.

En viktig del av cykeln är att aktionsforskaren *reflekterar* över vad erfarenheten betyder för den egna utvecklingen som professionell. Det finns också ett bredare utvecklingsintresse, det vill säga att aktionsforskaren förväntas ge förslag på god praxis åt andra som hanterar liknande utmaningar. Man kan inte generalisera men det finns ett värde i att kommunicera god praxis så att andra kan anpassa dem till sina egna sammanhang.

Aktionsforskningsprocessen innefattar vanligtvis följande aktiviteter. Det är dock viktigt att komma ihåg att gå igenom forskningsfrågan flera gånger i förhållande till de olika aktiviteterna i processen för att få ett övergripande perspektiv av ämnet.

Planera och inleda studien:

Fokusera på ämnet. Här är det viktigt att hålla det tillräckligt begränsat!

Välja deltagare, dvs. bestämma vem man samlar in data om *Litteraturrecension.* Tidigare forskning kan hjälpa till att förstå utmaningen så att man kan utforma en lämplig interventions- eller utvecklingsplan.

Identifiera informationskällorna.

Identifiera etiska frågor. Det finns många etiska frågor involverade, särskilt om forskningsdeltagarna är egna studerande eller klienter.

Kartlägga sammanhanget och relevansförklaringen:

Kartlägga den aktuella situationen, t.ex. hur uppfattas utmaningen av andra? Hur allmänt förekommande är den? Varför är det viktigt att undersöka frågan?

Välja metoder för insamling av information om den aktuella situationen. Dessa kan till exempel omfatta intervjuer, observationer, granskning av dokument och register, enkäter.

Skapa och implementera handlingsplanen:

Bestämma i ljuset av det vi vet nu om utmaningen från tidigare forskning och från kartläggningen av den nuvarande situationen vilken typ av intervention som skulle kunna hjälpa att tackla den identifierade utmaningen.

Interventionen kan vara ett undervisningsexperiment, att utveckla och använda nya material, utveckla kommunikationen mellan skola och föräldrar, göra upp skolplaner.

Datainsamling och analys:

Datainsamling sker genom exempelvis intervjuer, observationer eller enkäter. Det går att vara kreativ. Om elever producerar alster (essäer, konstverk etc.) kan man använda sig av dessa som data (förutsatt att eleverna och deras föräldrar har gett sitt samtycke).

Dataanalys som identifierar nyckelfrågor och erfarenheter:

Dataanalysen är beroende av insamlad data men kan till exempel inkludera kodning och kategorisering eller statistisk analysering (om datamängden är tillräckligt stor för att tillåta användning av annat än rent beskrivande statistik). En uppsjö av metodlitteratur finns tillgänglig för att informera läsaren om metodologiska val.

På grundval av analysen kan en *synthes* av nyckelresultat och rekommendationer göras.

Skriftlig och muntlig rapportering till intressenter:

Dela nyckelresultat och rekommendationer till andra genom formella rapporter, berättande redogörelser och presentationer.

Forskningsobjektet och forskningsfrågor

Identifiera ditt ämne

Som ovan nämns är utgångspunkten för aktionsforskning vanligtvis en utmaning, ett problem eller en förbryllande händelse. Nästa steg är att svara på några grundläggande frågor som hjälper dig att beakta intressebevakarna i din forskning:

- Varför är aktionsforskningsprojektet viktigt för mig?
- Hur stöder litteraturen forskningen?
- Hur kommer aktionsforskningen påverka eleverna i min klass?
- Hur kommer aktionsforskningen att påverka mina kollegor, skolan, betygsnivån...?
- Hur kommer aktionsforskningen att påverka elevernas vårdnadshavare?
- Hur kan aktionsforskningen utveckla min undervisning/mig som professionell?

Att besvara dessa frågor hjälper dig att identifiera de viktiga begreppen i din forskning och att förklara den logiska grunden för forskningen. Det hjälper dig också att identifiera olika perspektiv som du kanske vill utforska, inklusive elever, dina kollegor, elevernas vårdnadshavare, skolledare och så vidare. I det här skedet bör du ha ett tydligt sammanhang för din forskning. Du kommer sannolikt också att ha vissa förväntningar på vad du vill uppnå som ett resultat av studien, det vill säga hur processen att genomföra den här studien kan hjälpa till att utveckla praxisen.

Aktionsforskning är ofta deltagande och samhällsfokuserad och kan involvera elever och kollegor i skolan mer omfattande; det finns fördelar med att samarbeta. En individ kan bara arbeta effektivt för att lösa de frågor, problem eller dilemman som hen har makten att förändra. Tillsammans är styrkan större (Woolhouse, 2005). Det kan vara nödvändigt att involvera kollegor i projektet så tidigt som möjligt. Innan du inleder datainsamlingen kan det vara bra att kontrollera med skolpersonalen hur de uppfattar ditt forskningsinitiativ eftersom de kan ha viktiga insikter som gör att du kan vidga ditt perspektiv eller begränsa ditt fokus. Du kan också behöva hjälp med datainsamlingen och implementeringen av handlingsplanerna och det kommer att gynna din studie om du kan involvera dina kollegor i beslutsfattningen som berör dem, eller be om deras hjälp och stöd under forskningen.

Här är några förslag som kan hjälpa dig att inleda ett projekt i en skolmiljö:

- Överväg möjligheter att arbeta med ditt projekt i anslutning till din undervisningspraxis om din läroplan tillåter inkorporering av skolbaserade projekt under praktikperioden. Att kombinera praktiska uppgifter med ett aktionsforskningsprojekt kan hjälpa dig att komma i gång mer effektivt med din aktionsforskning även om du inte kan utföra egentlig forskning under din praktik. Du har trots det möjlighet att göra en inledande kartläggning och observera potentiella fokusområden för ett forskningsprojekt.

- Be dina handledare på skolan och universitetet om råd och stöd. Praktikhandledare på skolan är vanligtvis väldigt insatta i sammanhanget och kan kanske redan peka ut flera fokusområden för forskning! Detta kan också medföra en stor möjlighet att samarbeta med din handledande lärare i en relation som kan ha drag av mentorskap.
- Be om möjlighet att prata med lärare i skolan om sådant de skulle vilja utveckla. På så sätt kan du också hitta allierade med insikt i skolans praxis och som kan vägleda dig i att identifiera nyckelpersoner för projektet, informera om tillgången till material och så vidare. Om du inte redan arbetar på skolan behöver du troligtvis hjälp med praktiska aspekter av projektet och därför är samarbete med en eller flera lärare vid skolan till hjälp.
- Rådgör med rektorn eller skolledaren för att få stöd av ledningen för ditt projekt. Skolan kan ha pågående eller planerade utvecklingsprojekt som ditt projekt kan kopplas till. Det här ökar förmodligen dina chanser att få behörighet, stöd, tillgång och synlighet för ditt projekt.

Du kommer att behöva kartlägga vilka resurser du kommer att behöva och tillgången till dessa resurser under hela aktionsforskningsprojektet. Resurser omfattar till exempel input från kollegor, arbetstimmar och arbetstid, teknisk utrustning och stöd samt administrativt stöd. Du behöver också leta upp professionell/akademisk litteratur för att hjälpa dig identifiera vad som redan är känt om fenomenet som du ska undersöka.

Lärandeuppgift 1: Identifiera ditt ämne

Identifiera frågan: Identifiera en utmaning/ett problem/en händelse som du har upplevt själv som lärare i en klass, skola eller annat professionellt sammanhang, till exempel om elever misslyckas med sina hemläxor eller om de är ointresserade av ämnet i klassen. Skriv med egna ord en kort beskrivning av utmaningen. Framställ frågan om problemet i en mening, till exempel "några elever är alltid tysta i klassen", "det har förekommit fall av mobbning", "eleverna är inte förberedda inför lektionen".

Omformulera problemet som en fråga: Till exempel "hur upplever elever ämnet x?", "vilka hinder har eleverna för att utföra klassuppgifter?", "vilken typ av uppgifter tycker eleverna är motiverande?"

Ta reda på ditt mål: Sätt ord på vad du vill uppnå, till exempel "förstå vad upplevelsen av ämnet x betyder för eleverna och kunna utveckla uppgifterna i ämnet x så det bättre tjänar elevernas inlärning".

(jfr Stringer, 2008)

Utarbeta forskningsfrågorna

Det är knepigt att ställa de rätta frågorna. Låt oss ta en titt på vilken typ av frågor som kan lösas genom aktionsforskning. Aktionsforskning tenderar i allmänhet att svara på frågor av följande fem typer (Anttila, 1998):

1. Manifestation av fenomenet.

Frågorna inriktar sig på särdragen och egenskaperna hos ett fenomen, inbegripet att ta reda på de viktigaste eller mest typiska sätten på vilka ett fenomen uppstår. I fråga om mobbning kan vi fråga: Vilken typ av mobbning eleverna har observerat i skolan och hur de upplever att mobbning påverkar det vardagliga livet i skolan?

2. Tidsrelaterad koppling till fenomenet.

Frågorna riktar sig till kronologiska aspekter, till exempel hur fenomenet har sett ut tidigare eller hur det förväntas se ut i framtiden? Vi kan vara intresserade av att jämföra tidigare erfarenheter med den nuvarande situationen. Att jämföra inlärningsresultat i det förflutna med en viss uppsättning av bedömningsuppgifter med inlärningsresultat från en förnyad uppsättning bedömningsuppgifter kan utgöra ett exempel på en tidsrelaterad fråga.

3. Frågor relaterade till mängden fenomen.

Frågorna riktar sig till frekvensen av ett fenomen, eller "hur mycket"/"hur ofta" något äger rum, dvs. förekomsten av ett fenomen. Med avseende på mobbningsexemplet kan vi fråga "Hur många elever har a) sett, b) upplevt mobbning i skolan. Vi kan kombinera frekvensrelaterade frågor med tidsrelaterade frågor (se typ 2) (Tidsrelaterad koppling till fenomenet) Hur har till exempel frekvensen av mobbningsfall ändrat under de senaste två åren?

4. Intryck avseende fenomenet.

Frågorna riktar sig till vad människor tycker om fenomenet och deras subjektiva erfarenheter av och reaktioner på fenomenet, till exempel hur det får eleverna att känna sig när de bevittnar mobbning? Hur reagerar eleverna eller vad gör de då de ser eller hör att ett annat barn blir mobbat?

5. *Frågor relaterade till jämförelsen av fenomenet och faktorerna som påverkar det.*

Frågorna jämför fenomenet till något annat eller söker efter kopplingar eller relationer. Mobbning kan till exempel vara av fysisk karaktär (knuffande) men det kan även vara psykologiskt (skällsord). Vi kanske vill ta reda på om dessa två typer av mobbning sker separat eller om de tenderar att vara kopplade. Vi kan också vara intresserade av faktorer som bidrar till varför vissa elever deltar i mobbning, (Vilka faktorer påverkar fenomenet?) eller av skillnaderna i typerna av mobbning som grundar sig på åldersgrupp (Vilken typ av variationer finns inom ett fenomen?)

Lärandeuppgift 2: Utarbeta forskningsfrågorna

I den första inlärningsuppgiften ombads du identifiera problemet, skriva ner det med egna ord tillsammans med en kort beskrivning av problemet och framställa frågan som ett problem i en mening.

Nästa steg är att tänka på tre till fem typer av frågor som man kan ställa och bestämma exakt vad du vill veta om fenomenet. Observera att du kan ha fler än en fråga och att dessa kan representera olika typer.

När du har identifierat vilken typ av frågor som är mest relevanta för dig ska du vid behov försöka omformulera problemet som du identifierade som en fråga i Lärandeuppgift 1. Forskare lägger ner mycket arbete på att formulera frågorna så att de är tydliga, förståeliga och möjliga att utvärdera.

Tänka på vad du vill uppnå med dina studier

Vi behöver också besluta om indikatorerna för att utvärdera hur väl målen för projektet har uppnåtts. Följande är ett exempel (baserat på Altrichter & al., 2008) på hur målet kan se ut för att stoppa mobbning och förbättra skolklimatet:

- *Mål:* Vi strävar efter ett skolklimat där lärare och elever trivs och stimuleras till hög prestation.
- *Förverkligande, dvs. vad innebär det här målet i praktiken:* Lärare, elever och personal respekterar varandra; regler utvecklas gemensamt och man åtar sig dessa gemensamt; misstag ses som inlärningsmöjligheter snarare än som något att straffas för.
- *Indikatorer:* Lärare och elever visar respekt för varandra genom att vara artiga, vänliga och visa att de bryr sig om varandra; det finns riktlinjer för konfliktlösning som har utvecklats tillsammans; regler har förhandlats demokratiskt.
- *Instrument:* enkät om skolklimatet, intervjuer med lärare och elever, observationer och besök i klassrum.

Lärandeuppgift 3: Vad vill du uppnå med din forskning?

I den första inlärningsuppgiften ombads du identifiera problemet, skriva ner det med egna ord tillsammans med en kort beskrivning av problemet och framställa frågan som ett problem i en mening. Nästa steg var att tänka på vilken typ av frågor man kan ställa och bestämma vad du vill veta om fenomenet.

Nu ska du skriva ner målet du vill uppnå med ditt projekt. Försök visualisera hur en skola eller klass skulle se ut i verkligheten i det här målet (förverkligande).

Fundera på indikatorer som visar om interventionen är lyckad och om din forskning uppnår de mål du satt upp för den eller inte. Vilka aspekter behöver du övervaka eller samla information om? Vilken typ av instrument eller verktyg behöver du för att samla information?

Kom alltid ihåg ditt mål och vad du sist och slutligen vill uppnå med ditt forskningsinitiativ.

Planera din tid

Planera en tillräcklig tidsperiod för projektet och beakta tiden du har till ditt förfogande. En kandidatuppsats kan till exempel sträcka sig över 1–2 terminer, en magisteravhandling 2–3 terminer och en doktorsavhandling 8 terminer. Dessa tidsperioder varierar beroende på institution och nationellt sammanhang. I professionella program kallas till exempel ofta dessa studentavhandlingar för självständiga projekt och de ingår i kurser som löper intensivt under en halv termin. Nivån på arbetsprestationerna och den akademiska standarden motsvarar en kandidatuppsats.

När du förbereder dig för din forskning kan du behöva söka tillstånd från skolmyndigheter för att genomföra forskningen samt ett informerat samtycke från elever och vårdnadshavare. Den här delen av processen tar ofta längre tid än förutspått. Det är en bra idé att göra ett veckoschema. Dessutom kan observationer av förändringar i inläringen kräva en tillräckligt lång intervention för att påverka förändring. Därför lämpar sig aktionsforskning bäst i studentforskningsprojekt som sträcker sig över minst en hel termin eller längre.

En tidsplan för en magisteravhandling på 2 terminer kan se ut så här:

Termin 1. Gå igenom litteratur, planera interventionen, skriva forskningsplanen, erhålla forskningstillstånd från skolmyndigheter, förbereda informationsblanketter, informera deltagare och erhålla samtycke, förbereda datainsamling, eventuellt kartlägga den nuvarande situationen, skriva inledningen och den teoretiska delen av avhandlingen och metoddelen i den mån det är möjligt.

Termin 2. Erhålla informerat samtycke av elever och deras vårdnadshavare om detta inte gjorts ännu, implementera interventionen, samla in data, analysera data, skriva upp resultat och slutsatser.

Lärandeuppgift 4: Planera din tid

Hur skulle du beskriva aktionsforskningen som en tidsbunden process och aktivitet?

Rita en karta (eller annan visualisering) över processen. Identifiera de avgörande stegen eller stadierna i processen. Markera dessa på din "karta".

Vilken är din roll i nyckelbegreppen? Vilka andra parter är inblandade och vad är deras roll.

Aktionsforskningsplanen

En forskningsplan sammanfattar syftet med forskningen, en översikt över tidigare litteratur i ämnet, forskningsfrågorna, metoderna som ska användas och en referenslista.

Informationsbrev och samtyckesblanketter samt forskningsinstrument eller intervjuprotokoll bifogas ofta till forskningsplanen. Här beskriver vi innehållet i forskningsplanen mer detaljerat.

<p>Bakgrund</p> <p>Den här delen kan också innehålla en beskrivning av sammanhanget (dvs. skolsammanhanget) som kan utvecklas ytterligare i ett specifikt kapitel/avsnitt som tillägnas beskrivningen av de kontextuella faktorerna.</p>	<p>I den här delen beskriver och lägger du fram ditt ärende avseende:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>frågan</i> som orsakar oro och utmaningen och förklarar för läsaren varför det är viktigt att forska om det. Många utmaningar är mångfacetterade men det är nödvändigt att begränsa omfattningen och besluta vad som specifikt ska ligga i fokus för forskningen. • <i>forskningens fokus</i> vilket innebär att förklara för läsaren vad du har beslutat inkludera och exkludera från forskningen även om du inser att det kan vara relaterat till din utmaning och att motivera det du inkluderar/exkluderar. • <i>syftet</i> med forskningen och dess betydelse i sammanhanget där projektet genomförs. De förväntade resultaten framställs också som en del av motiveringen till varför det här projektet genomförs i första hand.
---	---

<p><i>Teoretisk ram för forskningen och tidigare forskning i ämnet</i></p> <p>I forskningsplanen visar forskaren förtrogenhet med tidigare forskning inom området genom att beskriva ett lämpligt ramverk och visa hur befintlig kunskap kommer att användas vid planeringen av det egna forskningsprojektet.</p>	<p>Även om aktionsforskning huvudsakligen handlar om att förbättra praxisen är den inte ateoretisk till sin natur. Faktum är att teori är relevant inom aktionsforskning på två sätt: 1) Precis som inom all forskning fokuserar aktionsforskning på ett specifikt ämne som vi sannolikt kommer att hitta tidigare teoretiska modeller och forskning om. För att fortsätta med exemplet om skolmobbing finns det mycket forskning i det här ämnet som har bidragit till att utveckla teorin inom området. Du måste bekanta dig med den här litteraturen. 2) Det andra teoretiska ramverket avser aktionsforskning som ett sätt att bedriva forskning. Vi kan till exempel välja aktionsforskning eftersom vi accepterar att lärande sker genom reflektion (t.ex. Schön, 1983), att lärande är situerat (t.ex. Lave & Wenger, 1991), eller att lärande sker i en praxisgemenskap (Wenger, 1998; 2000). Sådana premisser kan leda till att forskaren antar aktionsforskning som ett tillvägagångssätt för att förändra praxisen.</p>
<p><i>Forskningsfrågor</i></p>	<p>Forskningsfrågorna riktar sig vanligtvis till 1) egenskaperna hos ett fenomen, inklusive att ta reda på de viktigaste eller mest typiska sätten på vilka ett fenomen uppstår, 2) kronologiska aspekter, till exempel hur fenomenet har sett ut tidigare eller hur det förväntas se ut i framtiden, 3) fenomenets frekvens, 4) andras intryck av fenomenet eller 5) att jämföra fenomenet och faktorerna som påverkar det (Anttila, 1998).</p>
<p><i>Etiska överväganden</i></p>	<p>All forskning involverar frågor som är etiska till sin natur och dessa varierar beroende på vilket tillvägagångssätt som används och vilka metoder som valts. Det finns dock vissa gemensamma förväntningar som forskare måste beakta och iaktta. Dessa omfattar forskningsdeltagandets frivilliga karaktär och behovet av att deltagarna är tillräckligt informerade före de ger sitt samtycke till forskning, skyddet av forskningsdeltagarnas identiteter och konfidentialiteten avseende forskningsdata.</p>

<p><i>Intervention</i> Den här delen är generellt beskrivande till sin natur för att få läsaren att förstå interventionens natur och sammanhanget i vilket den genomförs.</p>	<p>Den här delen saknas vanligtvis i andra typer av forskningsprojekt. Handlingsplanen ska vara så konkret som möjligt med en beskrivning av vad som kommer att ske, när, var och vem som deltar i interventionen. En noggrant planerad tidslinje för interventionen hjälper forskaren att hålla koll på processen.</p>
<p><i>Metod</i> I avsnittet om metoder ska forskaren beskriva vilken typ av metoder som används för datainsamlingen, vilken typ av data som samlas in och av vem (dvs. urval). Planerade metoder för dataanalys beskrivs också.</p>	<p>Aktionsforskning är ett tillvägagångssätt där det är möjligt att använda både kvalitativa och kvantitativa forskningsdata och en mängd olika datainsamlingsmetoder.</p>
<p><i>Litteratur</i></p>	<p>Forskningsplanen omfattar ett urval av central litteratur. Denna omfattar generellt nationellt och internationellt publicerad forskning. Litteraturen avser teoretiska ramar, tidigare forskning i ämnet och metodik.</p>

Forskningsmetod och datainsamling i aktionsforskning

Aktionsforskning är en systematisk undersökning där både kvalitativa och kvantitativa forskningsdata kan användas. Data kan erhållas genom olika metoder varav intervju, observation och enkäter är vanligt förekommande. Det är dock viktigt att noggrant överväga vilken information du behöver för att besvara dina forskningsfrågor och välja datainsamlingsmetod(er) därefter. Det är bäst att vara fokuserad eftersom man annars kan få en hög av data som inte hjälper till att besvara forskningsfrågan/forskningsfrågorna ordentligt. Det är inte god praxis att samla in material bara för att det kan vara bra att ha senare.

Vanliga datainsamlingsmetoder omfattar:

- Intervjuer är vanligtvis semistrukturerade eller öppna och genomförs med individer eller grupper.
- Enkäter är ofta strukturerade men kan även innehålla öppna frågor. Den försiktighet som forskare som använder kvantitativa enkäter måste beakta är att urvalsstorleken i aktionsforskning tenderar vara liten och ofta otillräcklig för att utarbeta statistiska analyser. Beskrivande statistik kan dock vanligtvis rapporteras.
- Observationer kan vara strukturerade, semistrukturerade eller öppna beroende på i vilken grad forskaren har specificerat vad som ska observeras. Respons från studerande och webbaserade diskussioner och bloggar kan också utgöra datakällor.
- Dessutom kan klassuppgifter och arbetsuppgifter, prov och tenter utgöra data. Faktum är att det finns många datakällor, såsom studeranderapporter, presentationer och essäer, i klassen som kan vara lättillgängliga för aktionsforskaren utan att belasta forskningsdeltagarna med ytterligare datainsamling.
- Även om reflektionsdagboken är hjälpsfull under processen för att tolka data kan den även utgöra forskningsmaterial.

Intervjuer

Intervjuer är ett vanligt sätt att samla in data inom aktionsforskning. Intervjuer tillhandahåller huvudsakligen rekonstruktioner av individens verklighet i syfte att nå deltagarna, t.ex. elevens erfarenhet (i första hand forskningsfrågor av typ 1 och 4). Fokus ligger på individernas olika erfarenheter och forskaren försöker att "greppa hela spektret" med tonvikt på olika typer av erfarenheter/sätt att uppleva något. Forskaren försöker hitta olika teman i en individs data (vertikal analys) och/eller lokalisera alla individer i vars intervjuer temat förekommer (horisontell analys) (jfr Polkinghorne, 1995).

Då intervjuerna analyseras kan forskaren fästa uppmärksamhet vid en rad olika aspekter, såsom innehållet i talet, narrativet eller "berättelsen", samtal och tystnad, uttrycksstrategier och gester (Kaasila, 2008).

- Innehållet i samtalet avslöjar den intervjuades känslor, övertygelser, kunskap och motivationer som den intervjuade är medveten om och är villig att tala om.
- Narrativet i "berättelsen" under intervjun innebär att identifiera en genre och en handling. Sättet på vilket berättelsen berättas förväntas avslöja något om de grundläggande egenskaperna hos den som intervjuas, dvs. personens identitet. Betoningar, upprepningar, att berätta genom negation och berätta genom tredje röst är

den intervjuade personens sätt att uttrycka större personlig relevans eller betydelse i ett visst tema eller ämne.

- Spontant tal, pauser och tystnad kan beskriva den intervjuade personens relation till ämnet, dvs. personens vilja att prata om ämnet eller hur känsligt ämnet är för individen.
- Ansiktsuttryck, hållning och tonfall kan uttrycka känslor under intervjusituationen och känslor kopplade till intervjuens tema eller ämne (Kaasila, 2008).

Aktiv intervju (Holstein & Gubrium, 1995; jfr Burnaford & al., 2001) är en speciell intervjuteknik som ibland används inom aktionsforskning. Aktiv intervju är en typ av dialog där mening aktivt konstrueras och framkommer som ett resultat av intervjun. Dessa intervjuer är relativt öppna till sin natur. Vägledande frågor kan dock användas men deras syfte är endast att fastställa agendan, inte att kontrollera innehållet. Intervjuaren kan till och med fråga personen som intervjuas vilken typ av frågor hen vill att intervjuaren ska ställa. I aktiv intervju kan intervjuaren framföra synpunkter och perspektiv som generellt inte är fallet i traditionell intervju. Intervjuaren delar tankar med personen som intervjuas om vad hen anser är viktig data eller vad hen hittills har lärt sig av forskningen. Aktiv intervju kan vara lämplig när man vill lära sig mer om hur elever reagerar på en intervention och för att få förbättringsförslag av dem.

Observation

Precis som intervju kan observation, vanligtvis i klass, utgöra en informativ metod. Aktionsforskaren behöver vara medveten om vad som kan analyseras i observationsdata. I en klassrumsmiljö kan man till exempel observera känslomässiga reaktioner, motivation, kognition eller sociala fenomen (Hannula, 2007). Den skickliga observatören kan observera ansiktsuttryck, positioner, närhet och avstånd och tonfall som indikatorer för affektiv respons. Motivation kan tolkas genom elevers val av till exempel arbetsuppgifter. Kognitiva aspekter kan analyseras genom elevernas prestationer och genom vad eleverna kommunicerar om ett ämne, inläring, sociala aspekter eller skola. Dessutom kan ansiktsuttryck avslöja något om de kognitiva aspekterna när eleverna löser sina uppgifter. Sociala fenomen kan observeras genom de kommunikationsformer som används och genom kompisrelationerna som eleverna uttrycker i klassen.

Både audio- och videoinspelningar ska transkriberas. Första steget är vanligtvis en grov transkription som hittar de viktigaste händelserna eller incidenterna. En exakt transkription utförs ibland endast på de viktigaste platserna. Det kan dock vara nödvändigt för forskaren att transkribera all data för att kunna avgöra betydelsen av de olika delarna. Transkription av videoinspelningar underlättas av transkription i form av serier med stillbilder och transkriptioner av tal. Ibland kan även gester, ansiktsuttryck och kroppshållning skrivas ner.

Observationer underlättas mycket av videoinspelning. Forskaren måste överväga hur många videokameror som behövs för att täcka den önskade miljön. Ska videon i första hand filma läraren eller klassen, eller båda? Är bildkvaliteten tillräckligt bra för att analysera mer känsliga drag i till exempel samarbetet mellan kompisar?

Lärandeuppgift 5: Beslut om datainsamling

Vilken typ av data behöver du? Erfarenheter, berättelser och narrativ, respons, betyg, numerisk information...? Ta en forskningsfråga i taget och fundera vilken typ av data du behöver för att besvara frågan. Du kommer också att behöva överväga om du ska använda samma metoder för att samla in ursprungliga data, dvs. kartlägga den nuvarande situationen, och för att bedöma interventionens framgång.

Av vem? Elever, kollegor, skolledare, föräldrar...?

Hur planerar du insamlingen av data? Genom observation, enkäter, intervjuer, responsblanketter, betygsatta uppgifter...?

Vem samlar in data? Ska du till exempel intervjua dina egna elever eller är det en bättre idé att be en kollega som kanske inte är involverad i betygsättningen av dina elever att assistera dig?

Reliabilitet och validitet inom aktionsforskning

Precis som inom all forskning granskar aktionsforskaren kritiskt genomförd forskning. Vanligtvis utvärderar forskare sin forskning på grundval av dess reliabilitet och validitet men inom aktionsforskning är tillförlitlighet och överförbarhet ofta mer lämpliga mått. Detta innebär att även om resultaten av forskningen inte är generaliserbara till en bredare befolkning kan någon i liknande sammanhang eller som upplever en liknande utmaning tycka att forskningen är intressant och användbar och att din studie har dokumenterats och rapporterats på ett sätt som tillåter andra att utvärdera genomförda val, resultat och tolkningar.

Tillförlitligheten kan förbättras genom triangulering och genom att ha en annan person som kodar en del av all data. Triangulering innebär att forskaren jämför erhållna resultat med olika data, t.ex. data från intervjuer, observationer och enkäter. Detta är ofta lätt att implementera i aktionsforskningen eftersom processen tenderar att generera olika typer av data, särskilt när den genomförs i klassrumsmiljöer.

Ibland strävar forskare efter generaliserbarhet av sina fynd. En praktiserande forskare är mer engagerad i överförbarheten av fynden. Syftet är inte att generalisera och på grund av forskningens karaktär är detta inte ens möjligt. Aktionsforskaren frågar i stället i vilka sammanhang resultaten är överförbara eller tillämpliga? För en användbar diskussion om

generaliserbarhet inom aktionsforskning hänvisas läsaren till sidorna 41–42 i *Action learning and action research* av Kember (2000).

Dessutom handlar aktionsforskning om trovärdighet vilket innebär att fynden/resultaten är rimliga ur en praktisk synvinkel. Och kom ihåg utgångspunkten för aktionsforskning: en utmaning eller ett problem under rådande omständigheter. Ett mått på studiens värde är alltså dess meningsfullhet. Bidrar resultaten till syftet med studien? Bidrar resultaten till ny kunskap?

Etik inom aktionsforskning

Etiska frågor som forskare måste beakta omfattar forskningsdeltagandets frivilliga karaktär och behovet av att deltagarna är tillräckligt informerade före de ger sitt samtycke till forskning, skyddet av forskningsdeltagarnas identiteter och konfidentialiteten avseende forskningsdata. Deltagande i forskning är alltid frivilligt för deltagarna.

Deltagarna måste ha tillräckligt med information för att kunna fatta ett välgrundat beslut om deltagandet i forskningen. Forskningsdeltagaren måste ha full kapacitet och rättsstatus för att lämna sitt samtycke. Om så inte är fallet, som till exempel i många skolbaserade aktionsforskningsprojekt som involverar barn som forskningsdeltagare, ska en förälder eller en vårdnadshavare lämna sitt samtycke. Även om informerat samtycke för ett barns deltagande har lämnats av en vårdnadshavare är det viktigt att barnet får information på en åldersanpassad nivå och att barnets rätt att fatta beslut som rör barnet själv beaktas. Ett barn får inte tvingas att delta i forskning. Det är värt att notera att även om en undervisnings- och inlärningsintervention genomförs som en del av den vanliga undervisningen och alla barn i klassen deltar i interventionen måste det fortfarande vara frivilligt att tillåta datainsamling för forskningsändamål.

Följande är förslag på aspekter av forskningen som aktionsforskaren kan inkludera i informationsbrevet till föräldrar och vårdnadshavare:

- titeln och syftet med forskningen,
- interventionen och procedurerna,
- tidsram och eventuella uppföljningar,
- tid som behövs för intervjuer eller för att besvara enkäter och andra förväntningar på deltagarna,
- deltagandets frivilliga karaktär och rätten att när som helst dra sig ur forskningen utan att ange skäl och utan rädsla för sanktioner,
- vare sig man deltar eller inte har ingen inverkan på hur forskningsdeltagaren behandlas eller vilka tjänster som är tillgängliga för personen,
- eventuella fördelar och nackdelar,
- forskarnas kontaktuppgifter,

- information om finansiärer om projektet har extern finansiering,
- hur insamlade data lagras och vad som händer med alla data efter avslutat projekt. Om det inte finns några planer på att fortsätta forskningsprojektet rekommenderas det att förstöra insamlade data om inte full konfidentialitet kan garanteras.

Om man dessutom samlar in identifierbara personuppgifter måste forskningen iaktta lagen (den allmänna dataskyddsförordningen) och upprätta ett dataskyddsblad. Dataskyddsbladet är ett annat dokument än informationsbrevet om forskningen till potentiella forskningsdeltagare. Medan informationsbrevet huvudsakligen är ett forskningsetiskt dokument är dataskyddsbladet ett dokument om vissa juridiska aspekter om hur information om personer behandlas. Institutioner för högre utbildning har vanligtvis utarbetat mallar för dataskyddsinformation.

Det är bra att låta deltagarna veta att forskaren erbjuder sig att svara på alla frågor som deltagarna (eller deras föräldrar/vårdnadshavare) kan ha om forskningen. Forskaren måste också informera deltagarna om deras rätt att när som helst dra sig ur forskningen utan påföljder eller sanktioner. Forskningsdeltagaren måste ha en uppfattning om vad forskningen handlar om och vilka risker som kan vara förknippade med deltagandet. Inom pedagogisk aktionsforskning kan skada omfatta ångest, ånger eller känslomässig stress eller social skada vilket innebär stigmatisering av en grupp individer. Forskaren måste minimera risken för sådana negativa effekter. För att skydda forskningsdeltagare och deras omgivning avslöjas inte individernas och skolans namn.

Många etiska frågor inom forskning är gemensamma för en mängd olika forskningsmetoder och initiativ. Med det finns frågor som den praktiserande forskaren vanligtvis måste tänka på (Norton 2009; cf. also Kuriloff, Andrus & Ravitch, 2011):

- *Fördelning av fördelar:* Om en intervention antas underlätta inlärning, är det etiskt att vägra denna från en kontrollgrupp?
- *Maktfrågor:* Det finns alltid en maktrelation (myndighetsrelation) mellan läraren och eleven. Detta innebär att elever kan känna sig tvungna att delta i forskningen som deras lärare bedriver eller så kan de känna att de måste svara på ett visst sätt på frågor som ställs till dem. Forskningsdeltagande ska alltid vara frivilligt men i praktiken kan det vara svårt för en elev att vägra delta om hen känner att vägran får sociala konsekvenser. Aktionsforskaren/läraren måste även fundera på hur man kan skapa utrymme för frivilligt deltagande. Ett sätt är att samla in data anonymt. Ett annat sätt är att inte analysera forskningsdata före all betygsättning är utförd.
- *Presentera data från små grupper eller speciella populationer:* Aktionsforskning är ofta kontextualiserad i en eller ett fåtal skolor och/eller med specifika åldersgrupper eller klasser. Även om forskaren är mycket noggrann med att upprätthålla anonymiteten hos forskningsdeltagarna är oavsiktliga sekretessbrott fortfarande

möjliga. Genom att publicera aktionsforskning under sitt eget namn kan det vara möjligt att koppla författaren till skolan där hen kanske arbetar som lärare och då kan det bli möjligt att identifiera sammanhang och kollegor. Ur det här perspektivet är det också bra att informera kollegor om aktionsforskningsprojektet och be om deras synpunkter och åsikter under hela processen genom ömsesidig dialog.

- *Anonymitet*: Det kan vara svårt att upprätthålla anonymitet när man samlar in data i en liten skola, en enskild institution eller inom en specifik grupp av människor. I rapporteringen av utdrag från intervjuerna ges i allmänhet viss information om forskningsdeltagarna (t.ex. mattelärare i årskurs 8, kvinna, 38 år...). Även om inga namn anges kan det vara möjligt att på grundval av denna typ av data deduktivt identifiera en deltagares identitet. Därför måste aktionsforskaren extremt noggrant överväga vilken information hen ger om forskningsdeltagarna.

Inom kvalitativ forskning är det vanligt att forskningsfrågor förtydligas på vägen när data har samlats in och analyserats. Ibland är det svårt att formulera väldigt exakta frågor i början. Detta skiljer sig ofta från kvantitativ forskning där forskningsfrågorna måste vara precisa från början och de styr valet av mätinstrument. I sådan forskning kan det vara oetiskt att ändra forskningsfrågorna i efterhand. Logiken i kvalitativ forskning är dock annorlunda; forskningsfrågor kan och måste ofta finjusteras när vi förstår våra data bättre och detta kan endast ske efter att vi har våra insamlade data. I den här typen av forskning är data aldrig förutsägbara som i kvantitativ forskning. Ibland är det svårt att formulera väldigt exakta frågor i början.

Det rekommenderas starkt att den praktiserande forskaren konsulterar litteratur om etik vid forskning med mänskliga deltagare. Lin Nortons bok *Action Research in Teaching and Learning. A practical guide to conducting pedagogical research in universities* (2009) ger en bra utgångspunkt till etik inom aktionsforskning. Bruce Macfarlanes bok *Researching with Integrity. The Ethics of Academic Enquiry* (2009) ger tänkvärd information om etik ur ett dygdperspektiv. Detta är särskilt relevant för aktionsforskare då de deras avsikt ofta är att göra något gott med sin forskning, t.ex. att förbättra inläringen eller utveckla skolans praxis för större rättvisa.

Dessutom finns det nationella och/eller institutionella riktlinjer som man måste följa.

Lärandeuppgift 6: Etik inom aktionsforskning

Titta på de etiska frågorna ovan. Är någon av dem relevanta i din aktionsforskning? Vilka andra etiska frågor kan du identifiera? Vilka är de potentiella farorna eller riskerna om man bryter mot etiken i din studie? Kan någon skadas? Hur skulle du som forskare behöva agera för att undvika att dina forskningsdeltagare skadas?

Lärandeuppgift 7: Konfidentialitet, anonymitet och risk

Forskningsdeltagande måste alltid vara frivilligt men i praktiken kan det vara svårt för en elev att vägra att delta på grund av maktrelationen mellan lärare och elev.

Vad kan du som lärarforskare göra för att säkerställa att elever deltar frivilligt? Oavsiktliga konfidentialitetsbrott kan ske vid publicering av aktionsforskning. Även om du aldrig nämner skolan och namnen på kollegorna och eleverna kan läsaren gissa vilken skola som är sammanhanget för forskningen enbart genom att koppla ditt namn till skolan där du arbetar. Detta kan vara ett problem särskilt om man undersöker känsliga frågor.

Vad kan du som lärarforskare göra för att minimera risken för att skada skolans och dess lärares och elevers rykte? I rapporteringen av utdrag från intervjuerna ges i allmänhet viss information om forskningsdeltagarna (t.ex. mattelärare i årskurs 8, kvinna, 38 år). Ibland kan denna information avslöja vem forskningsdeltagaren är. Det kan vara möjligt att deduktivt identifiera deltagarens identitet.

Vad kan du som lärarforskare göra för att upprätthålla anonymiteten för kollegor och elever som deltar i forskningen?

Utvärdering av aktionsforskning

Vanliga kriterier för att utvärdera forskning omfattar vanligtvis:

- val och relevans av forskningsämne,
- teoretisk kunskap, kunskap om forskning inom ämnet och användning av litteratur och relevanta källor,
- relevansen av forskningsmålen och forskningsfrågornas tydlighet och genomförbarhet,
- datas lämplighet med avseende på målen och forskningsfrågorna samt datainsamlingens trovärdighet,
- dataanalysens lämplighet och trovärdighet och teknikerna som används,
- analysernas konsekvens och djup,
- konsekvens och tydlighet i rapporteringen av fynden och i vilken utsträckning forskningsfrågorna besvaras,
- konsekvensen mellan slutsatserna och fynden,
- forskarens egen kritiska bedömning av forskningen,
- balansen mellan självständighet och förmågan att söka och ta emot råd,

- hela avhandlingens sammanhållning, dvs. att alla delar "passar ihop",
- finjustering av avhandlingen, både språkligt och utseendemässigt.

Inom aktionsforskning finns det dock aspekter som behöver lyftas fram och utvärderingen av studien ska även erkänna det faktum att aktionsforskning har egenskaper som kan vara knepiga med avseende på traditionella utvärderingskriterier. Dessa är trots det viktiga aspekter inom aktionsforskning och bör tas upp. Dessa omfattar följande:

- ämnets och målens relevans för utövarens samhälle,
- utvecklingsidéns lämplighet med avseende på mål och målgrupp,
- implementering av utvecklingsinterventionen,
- utvärdering av både forskningsresultatet och processen eftersom processen kan vara värd besväret även om resultaten kanske inte blir som man förväntat sig eller hoppats på,
- forskarens/utövarens reflektion.

Inom aktionsforskning är det nödvändigt att se till hela processen, inte endast resultaten. En annan funktion som tillför ett element till utvärderingen av aktionsforskning är aktivitetens implementering eller intervention, det vill säga hur lämpliga dessa var med tanke på projektets mål och hur väl aktiviteterna eller interventionen genomfördes. Kan fynden användas för att uppnå målen för aktionsforskningsprojektet? Eftersom aktionsforskning handlar om att förbättra praxisen bör detta även utvärderas på grundval av dess meningsfullhet, dvs. öppnar fynden upp för nya åsikter eller skapar de ny förståelse för (skolans) praxis? Även om det inte är rimligt att förvänta sig generaliserbarhet från aktionsforskning är det relevant att fråga om den här studien kan vara användbar för andra med liknande utmaning?

Att skriva om reflektion kan upplevas vara svårt, både ur skribentens och utvärderarens perspektiv. Detta beror på att en traditionell forskningsrapport ofta inte innehåller en massa reflektioner och den traditionella rapporteringsstrukturen inte heller ger explicit utrymme för det, förutom för kanske ett avsnitt om "Begränsningar". I en aktionsforskningsavhandling ska reflektionen införlivas längs vägen, eller om detta upplevs som för svårt eller om institutionens skrivinstruktioner och utvärderingskriterier uppenbarligen inte stöder det, inkludera ett separat kapitel om reflektion, till exempel som ett underkapitel i diskussionskapitlet. Oavsett val är en reflektion över forskarens/utövarens val under forskningsprocessen, särskilt som de informerar forskaren i efterföljande steg i processen, relevanta att förklara för läsaren. Det är svårt att göra sin reflektion explicit eftersom det lätt får en ganska subjektiv känsla. Detta är något som även utvärderare kommer att fokusera på.

Följaktligen kan det vara bra att även koppla sina reflektioner till teorin eller tidigare forskning för att hjälpa till att motivera och ge ytterligare vikt till de val som gjorts. Trots det kommer reflektionen oundvikligen omfatta mycket överväganden kring sammanhanget och

funderingar över frågan; "Är detta genomförbart/relevant i mitt sammanhang med beaktande av omständigheterna x, y och z?" Detta kommer i sin tur att ta upp en rad etiska överväganden: "Om jag berättar för x om min klass, blir mina forskningsdeltagare mer sårbara för igenkänning då?" Som en tumregel måste etiska överväganden åsidosätta alla andra överväganden.

Litteraturförslag

Det finns många metodikböcker inom aktionsforskning. Följande är förslag som kan vara till hjälp.

Innefattar reflektion, sociala implikationer och teoretiska argumentationer.	Altrichter, H., Feldman, A., Posch, P., & Somekh, B. (2008). 2nd Ed. <i>Teachers Investigate their work. An introduction to action research across the professions</i> . London: Routledge.
Innefattar praktiska fall och exempel inom aktionsforskning.	Burnafor, G., Fischer, J., & Hobson, D. (2001). 2nd Ed. <i>Teachers doing Research. The power of action through inquiry</i> . London: Lawrence Erlbaum.
Rapporterar storskaliga universitetsbaserade aktionsforskningsprojekt.	Kember, D. (2000). <i>Action learning and action research</i> . London: Kogan Page.
Belysa fall om vad som kan gå fel även när avsikterna är goda. Framhåller vikten av att överväga etiska aspekter väldigt noggrant när man ägnar sig åt aktionsforskning. Fallen beskriver många känsliga ämnen inklusive ras och kön.	Kuriloff, P. J., Andrus, S. H., & Ravitch, S. M. (2011). Messy ethics: Conducting moral participatory action research in the crucible of university–school relations. <i>Mind, Brain, and Education</i> , 5(2), 49-62.
Detaljerad vägledning om handling och reflektion inklusive ett antal exempel från olika områden.	McGill, I., & Beaty, L. (1995). <i>Action Learning: a guide for professional, management and educational development</i> . (2nd ed.) London: Kogan Page.
En lättillgänglig guide till aktionsforskning som en akademisk utredning. Många exempel från författarens egen erfarenhet illustrerar tillvägagångssättet. Innefattar en genomarbetad introduktion till etiska frågor inom aktionsforskning.	Norton, L. S. (2009). <i>Action Research in Teaching and Learning. A practical guide to conducting pedagogical research in universities</i> . London: Routledge.

<p>Publikation med öppen åtkomst med praktiska exempel inklusive hur man utvecklar praktiska utmaningar till forskningsfrågor, en handlingsplan och forskningsdesign.</p>	<p>Nugent, G., Malik, S., & Hollingsworth, S. (2012). <i>A practical Guide to Action Research for Literacy Educators</i>. International Reading Association. Washington DC. https://www.literacyworldwide.org/docs/default-source/resource-documents/a-practical-guide-to-action-research-for-literacy-educators.pdf?sfvrsn=4 (April 14, 2020).</p>
<p>Betoning på metodikfrågor och kvalitativ forskning.</p>	<p>Stringer, E. (2008). 2nd Ed. <i>Action Research in Education</i>. Upper Saddle River, NJ: Pearson Merrill Prentice Hall.</p>

Tack

Den här reviderade handboken har tagits fram i samband med det strategiska partnerskapsprojektet Developing Primary Teacher Education Research (DePTER). Vi vill uttrycka vår tacksamhet till alla deltagare i det andra Joint Staff Training Event on Action Research-evenemanget den 27–28 april 2020 för deras samarbete i utvecklingen av handboken och Hannele Pitkänen för hennes värdefulla kommentarer om en tidigare version. Vi tackar Camilla Eriksson för den svenskspråkiga översättningen och Anu Tammeleht för den estniska översättningen.

Referenser

Altrichter, H., Feldman, A., Posch, P., & Somekh, B. (2008). *Teachers Investigate their work. An introduction to action research across the professions* (2nd Ed.). London: Routledge.

Anttila, P. (1998). *The entity of the research process*. www.metodix.com (document retrieved 14.2.2007).

Boice, R. (1990). *Professors as Writers. A self-help guide to productive writing*. Stillwater, OH: New Forum Press.

Burnaford, G., Fischer, J., & Hobson, D. (2001). *Teachers doing Research* (2nd Ed.). The power of action through inquiry. London: Lawrence Erlbaum.

Carr, W., & Kemmis, S. (1986). *Becoming Critical*. London: Falmer.

Hannula, M.S. (2007). Understanding affect towards mathematics in practice. In *Relating practice and research in mathematics education: Proceedings of Norma 05, fourth Nordic Conference on Mathematics Education* (pp. 51-70). Trondheim: Tapir Academic Press.

Holstein, J. A., & Gubrium, J. F. (1995). *The Active Interview*. Thousand Oaks: Sage.

Hopkins, D. (1993). *A Teacher's Guide to Classroom Research* (2nd ed.) Milton Keynes: Open University Press.

Kaasila, R. (2008). Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä (Integrating different approaches in narrative analysis). In R. Kaasila, R. Rajala & K.E. Nurmi (Eds.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä* (The narrative book: methods and examples). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Kember, D. (2000). *Action Learning and Action Research*. London: Kogan Page.

Kemmis, S., & McTaggart, R. (1988). *The Action Research Planner* (3rd Ed.) Geelong, Australia: Deakin University Press.

Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. London: Routledge.

Lewin, K. (1946). Action research and minority problems. *Journal of Social Issues* 2(4), 34–46.

Lonka, I., & Lonka, K. (1996). Kirjoittamisen taito. In I. Lonka, K. Lonka, P. Karvonen & P. Leino. *Taitava kirjoittaja* (pp. 6-28). Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Niemi, H., & Jakku-Sihvonen, R. (2006). Research-based teacher education. In R. Jakku-Sihvonen & H. Niemi (Eds.) *Research-based Teacher Education in Finland – Reflections by Finnish Teacher Educators*. Turku: Finnish educational Research Association. *Research in Educational Sciences* 25, 31-50.

Macfarlane, B. (2009). *Researching with Integrity. The Ethics of Academic Enquiry*. New York, NY: Routledge.

Norton, L. S. (2009). *Action Research in Teaching and Learning. A practical guide to conducting pedagogical research in universities*. London: Routledge.

Polkinghorne, D. E. (1995). Narrative configuration in qualitative analysis. In J. Hatch & R. Wisniewski (Eds.) *Life History and Narrative* (pp. 5-23). London: Falmer.

Ryhammar, L. (1989). Pedagogiskt utvecklingsarbete och professionell lärarkompetens (Educational development research and professional teacher competence), *Forskning om utbildning*, 16(2), 13-22.

Schön, D. (1983). *The Reflective Practitioner*. San Francisco: Jossey-Bass.

Stringer, E. (2008). *Action Research in Education* (2nd Ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Merrill Prentice Hall.

Wenger, E. (1998). *Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wenger, E. (2000). Communities of Practice and Social Learning Systems. *Organization* 7 (2): 225–246.

Woolhouse, M. (2005). You can't do it on your own: gardening as an analogy for personal learning from a collaborative action research group. *Educational Action Research*, 13(1), 27-41.